AHMED BİN MUHAMMED EL-GAZNEVÎ

Hanefî fıkıh ve usûl âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Mahmûd bin Sa'îd el-Gaznevî el-Kâşânî el Hanefî'dir. Muhammed bin Yûsuf el-Hüseynî, Alâüddîn-i Kâşânî ve başka âlimlerden fıkıh ilmini tahsil etti. Hanefî mezhebinin önde gelen âlimlerinden oldu. 593 (m. 1197) senesinde Haleb'de vefât etti.

İnsanların faydalanması için yazdığı eserlerinden "Mukaddimet-ül-Gazneviyye". İsmindeki kitabında; farzlar, vâcibler, sünnet ve edebler, ferâiz, ilim öğrenmek, îmânın esasları, sular ve çeşitleri, istibrâ ve istincânın fazileti, abdest ve fazileti, misvak kullanmak, namaz, zekât, Ramazân-ı şerîfin fazileti, İmâm-ı a'zamın büyüklüğü, fazileti ve menkıbeleri anlatılmaktadır. Bu kitab, hacmi küçük, fakat çok faydalıdır. Bu kitabı el-İmâm Ebü'l-Bekâ Muhammed bin Ahmed bin Ziya şerh ederek "Diyâ-ül-ma'neviyye âlel-mukaddimet-il-Gazneviyye" ismini verdi.

Ahmed bin Muhammed el-Gaznevî'nin (radıyallahü anh) diğer eserleri; "Kitâbü Ravdât-il-ihtilâf-il-ulemâ", "Usûl-i fıkh", "Kitâbü Ravdât-il-mütekellimîn" ve bunun muhtasarı "Kitâb-ül-müntekâ min Ravdât-il-mütekellimîn" ve "El-Hâvî"dir. Ahmed bin Muhammed" el-Gaznevî hazretleri, Mukaddimet-ül-Gazneviyye fî fürû'il-Hânefiyye isimli çok kıymetli kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki: "İnsanların, ilim öğrenme husûsunda gevşek davrandıklarını, vakitlerini mâlâya'nî ile uğraşarak geçirdiklerini ve kendilerini yoktan var eden yaratıcıya kavuşturacak şeylerden yüz çevirdiklerini görünce kısa ve öz olarak, ibâdet konularını anlatan, hacmi küçük, içindeki bilgiler büyük olan bu kitabı hazırladım. Dînin emirlerini yerine getirmekle mükellef olan herkese, lâzım olan bilgileri zikrettim. Onların, Allahü teâlânın rızâsına ve rahmetine kavuşturacak amellerine yardımcı olmak istedim. Allahü teâlâ niyyetimizi hâlis eyleyip, kusurlarımızı affetsin. Rahmetine kavuştursun. Âmin."

Ahmed bin Muhammed el-Gaznevî, ilim öğrenmenin fazileti babında buyuruyor ki: "Îmân bilgilerinden sonra ilimlerin en güzeli ve en üstünü, fıkıh ilmidir. Allahü teâlâ Bekâra sûresi 269. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki; "Hak teâlâ dilediği kimseye faydalı ilim (hikmet) ihsân eder. Kime hikmet verilmişse muhakkak ona çok hayır verilmiştir. Bu âyet ve öğütleri, ancak kâmil akıl sahipleri anlar." Kelbî (radıyallahü anh), buradaki hikmetin fıkıh ilmi olduğunu bildirmiştir. Neml sûresi 15. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki, "Biz, Dâvûd ve Süleymân'a (hüküm ve kaza)ilmi verdik. Onlar da, "Allahü teâlâya hamdolsun ki, (nübüvvet, kitap ve şâir ilimler ve hikmetle) bizi (kendilerine bu hasletlerin verilmediği) mü'minlerin çoğu üzerine üstün kıldı." dediler." (Tibyân tefsîrinde bildirildiğine göre, bu âyet-i kerîme; ilmin şerefinin diğer bir çok ni'metlerden üstün olduğuna işârettir. Kendilerine ilim verilenler, diğer mü'minlerin çoğundan faziletli olurlar.) Mücâdele sûresi onbirinci âyetinin sonunda meâlen buyuruluyor ki, "... Allahü teâlâ kendilerine ilim verilen (ilimleriyle âmil olan) âlimlerin derecelerini yükseltir..." Allahü teâlâ Zümer sûresi 9. âyetinde meâlen buyurdu ki: "Bilen ile bilmiyen, hiç bir olur mu? Bilen, elbette kıymetlidir." ilmin faziletine dâir, daha birçok âyet-i kerîme vardır.

Hadîs-i şerîflerde de buyuruldu ki: "Allahü teâlâ bir kuluna hayır murâd ederse, onu dinde fakîh kılar ve onu doğruya (irşâd eder.)

"Her kim Allahü teâlânın dîninde fakîh olursa, Allahü teâlâ ona, din ve dünyâ sıkıntılarında kâfidir."

"Allahü teâlâ, ilim öğrenmek için yola çıkan kimseye, Cennet yollarından bir yolu kolaylaştırır. Melekler, ilim talebesinin yaptığı şeyden râzı olarak, kanatlarını onun üzerine gererler. Semâda ve yeryüzünde bulunanlar ve denizlerdeki balıklar onun için istiğfarda bulunurlar."

“Âlimin, âlim olmayan âbide üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.”

“İlimsiz zühd, kirişsiz yaya benzer.”

“Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, dirhem ve dinar miras bırakmadılar. Onlar, ancak ilmi miras bıraktılar. Kim ilim alırsa bol nasîbe kavuşmuştur.”

“Allahü teâlânın Cehennemden azâd ettiği kimseleri görmek istiyenler, ilim taleb edenlere baksın. Muhammed’in (aleyhisselâm) nefsi, yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, âlimin kapısına gidip gelen talebenin her adımına, Allahü teâlâ bir senelik ibadet (sevâbı) yazar ve her adımı için Cennette bir şehir bina ettirir. Yeryüzünde yürüdüğünde, yeryüzü, onun için istiğfarda bulunur. Akşam ve sabah mağfiret olunur.”

“Allah rızâsı için ilim öğrenen kimse, gündüzleri sâim (oruçlu), geceleri kâim (gece namazı kılan kimse) gibidir. Kişinin ilimden bir bâb (bir mes’ele) öğrenmesi, o kimsenin Ebû Kubeys dağı kadar altını olup, onu Allah yolunda harcamasından daha hayırlıdır.”

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki; “Kıyâmet gününde şehidlerin kanı, âlimlerin mürekkebi ile tartılacak. Şehidler diyecekler ki, “Âlimler, zamanlarının ışık kaynağıdır. Her âlim zamanının lâmbasıdır. İnsanlar âlimin vâsıtası ile aydınlanırlar.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Kıyâmet günü Allahü teâlâ âbidlere (çok ibâdet edenlere), mücâhidlere (cihad edenlere), “Cennete giriniz” buyurur. Âlimler derler ki, “Yâ Rabbî! Bizim ilmimizle onlar ibâdet ve cihâd ettiler.” Bunun üzerine Allahü teâlâ onlara buyurur ki: “Benim indimde siz, melekler gibisiniz. Şefaat ediniz.” Onlar da şefaat edecekler, sonra Cennete gireceklerdir.”

Başka bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Dinde, Allahü teâlâya ibâdet yönünden fıkıhdan daha efdal bir şey olmadı. Bir fakîh (fıkıh âlimi), şeytana karşı bin âbidden daha kuvvetlidir.”

Başka bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: “Her şeyin bir direği vardır. Dînin direği de fıkıhtır.”

“Âlim ve ilim öğrenen, sevâbda birdir, insanlar ya âlimdir. Ya da müteallimdir (ilim öğrenendir). Bunlardan başkasında hayır yoktur.”

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “İnsanlar, öldüğü hâl üzere dirilecektir. Âlim, âlim olarak, câhil, câhil olarak dirilecektir.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ali’ye buyurdu ki: “Yâ Ali! Ya âlim ol! Ya ilim talebesi ol! Ya da âlimi dinleyen ol! Dördüncüsü olma, helak olursun.” Hazreti Ali! “Yâ Resûlallah! Dördüncüsü kimlerdir?” diye suâl edince; “Bilmeyenler, öğrenmeyenler, din ve dünyâ işlerini âlimlere sormayanlardır. Onlar muhakkak helak olacaklardır” buyurdular. (Resûlullah (aleyhisselâm), bu sözü üç defa tekrar ettiler.)

Allahü teâlânın rahmetine muhtaç bu fakîr (ya’nî bu kitabın müellifi olan Ahmed bin Muhammed) der ki: “İlmin üstünlüğü, âlimin derecesi böyle yüksek olduğuna göre, her akıllı kimsenin ilmin faziletine kavuşmak, âlimlerin bu mertebesine ulaşmak için ilim ve fıkıh öğrenmesi gerekir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ilim öğrenmeyi emredip; “İlim, Çin’de de olsa onu alınız. Zîrâ ilim öğrenmek (ilmihâlini öğrenmek), kadın erkek her müslümana farzdır” buyurmuştur.

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) buyuruyor ki; “İlim öğreniniz. Zîrâ ilim öğretmek hasenedir. İlim talebi ibâdettir, ilim müzâkeresi tesbihtir, ilim öğrenmek için çalışmak, gayret etmek cihâddır. İlmi bilmeyene öğretmek sadakadır, ilmi ehline vermek kurbettir, ibâdettir, ilim, Cennet ehlinin meş’alesidir. Yalnızlıkta en iyi arkadaş, gurbette en iyi dost, halvette (yalnızlıkta) en iyi konuşucu, sırlarda en iyi yol gösterici, zorlukta en iyi yardımcı, dostlara zînet, düşmana karşı silâh, ölüm ânında doğruyu gösteren yardımcı, kabirde arkadaş, kıyâmette şefaatçi, Cennete götürücüdür. Allahü teâlâ ba’zılarını ilim ile yüceltir (yükseltir). Onları hayırlara vesile

eder, dinde kendilerine ve eserlerine i'timâd edilen imamlar ve işlerinde kendilerine uyulan kimselerden yapar.

Kerem sahibi olan Allahü teâlâdan dileriz ki, ilim ve anlayış ile bizi rızıklandırsın, bizi ebrârın menziline ulaştırsın ve âlimler ile beraber haşretsin. Onların şefaati ile Cennete girmemizi nasîb eylesin.

> Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyor ki; "Âlimler, sultanlarla görüşmedikçe, dünyâya dalmadıkça, Allahü teâlânın kulları üzerinde emînidirler. Eğer sultanlarla görüşüp ve dünyâya dalarlarsa, Resûlullaha (aleyhisselâm) ihânet etmiş olurlar. Bunlardan uzaklaşınız ve onları sakındırınız!"
>
> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yine bir defasında; "Bilmiyen kimselere veyl (yazıklar) olsun" buyurdular. Bundan sonra da yedi defa; "Bildiği ile amel etmeyenlere de yazıklar olsun" diye tekrar ettiler.

Ebüdderdâ hazretleri buyuruyor ki; "Kıyâmet gününde, "Yâ Üveymir (Ebüdderdâ) ne öğrendin?" diye sorulmasından korkmam. Ancak ben, kıyâmet günü, "Yâ Üveymir! Bildiğinle ne amel ettin?" diye sorulmasından korkuyorum."

Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki; "Öğrenen, amel eden ve başkalarına öğreten kimse, semâvat âleminde büyüklerden olarak çağrılır."

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ağaçların çoğu meyva vermez. Meyvelerin hepsi tayyib (tatlı, temiz, yenebilir) değildir. Âlimlerin de hepsi mürşid (yol gösterici), ilimlerin hepsi fâideli değildir."

Hazreti Ömer bin Hattâb, Hazreti Abdullah bin Selâm'a "İlim erbâbı kimdir?" diye sordu. O da "Bildiği ile amel edendir" dedi. Hazreti Ömer (radıyallahü anh), "Âlimlerin gönlünden ilmi yok eden nedir?" diye sorunca, o da, "Tamâ'dır (Dünyâ lezzetlerini haram yollardan aramaktır.) dedi.

Sehl bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Âlimler hâriç, insanların hepsi ölüdür, ilmi ile âmil olanlar hâriç, âlimlerin hepsi sarhoştur. Muhlisler hâriç, ilmi ile âmil olanların hepsi mağrurdur. Muhlisler de, (ihlâslarını kaybetme husûsunda) büyük tehlike üzeredirler."

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Âlim, ilmi ile amel etmezse, câhil, ondan ilim öğrenmekten geri durur."

> Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Câhil yetmiş defa mağfiret olunur. Âlim bir defa bile mağfiret olunmaz (Çünkü âlim, bildiği hâlde günah işlemiştir)."
>
> "Kıyâmet günü insanlardan azâbı en şiddetli olanı, Allahü teâlânın ilmi ile ona fayda vermediği kimsedir."
>
> "Âlim, ilmi ile âmil olmadıkça âlim olamaz."
>
> "Âhır zamanda, câhil âbidler, fâsık âlimler bulunacaktır."
>
> "İlmi arttığı hâlde zühdü artmayan kimsenin, Allahü teâlâdan uzaklığı artmıştır."

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki; "Âlimlerin cezası, kalbinin ölmesidir. Kalbin ölmesi de, dünyâyı istemesidir."

Mâlik bin Dinar (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Bunu kitaplarda okudum. Allahü teâlâ buyuruyor ki: (Âlim dünyâyı sevdiği zaman, ona yapacağım şeylerin en ehveni; kalbinden, bana münâcaatın tatlılığını çıkarmaktır.)"

Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki; "İlim öğrenip de ilmiyle amel etmeyen kimse, gizlice zinâ eden, hamileliği ortaya çıkınca da, insanlara rezîl, kepaze olan kadın gibidir. Allahü teâlâ, kıyâmet gününde böyle kimseleri gözler önünde rezîl eder."

> Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Her kim kendinde bulunan ilmi gizlerse, Allahü teâlâ ona Cehennem gemlerinden bir gem takar."

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Fakih, dünyâdan uzaklaşmış, âhıreti isteyen, dîninde basiret sahibi, Rabbine ibâdete devam eden kimsedir."

Denilmiştir ki; "Âlimler helâlinden mal toplarsa, avam şüpheli şeyleri yer. Âlim şüpheli şeyi yerse, avam haram yer. Âlim haram yerse, avam kâfir olur."

> Peygamber efendimize (aleyhisselâm) insanların en kötüsünün kim olduğu suâl edildiğinde: “Bozuldukları zaman âlimlerdir. Eğer âlimler bozuk olursa, âlem de onların bozukluğu ile bozulur” buyurdu.

Müellif der ki: Madem ki, ilimden maksat, ilmi ile amel etmektir. O hâlde, âlim olan kimsenin ilmi ile amel etmesi, sonra insanlara öğretmesi gerekir. Böylece ondan, başkaları da istifâde ederler. Âlim, dâima Allahü teâlâdan korkmalı, emirlerine itaat etmeli, nehiylerinden (yasaklarından) kaçınmalı, kazasına rızâ göstermeli, dîn-i İslâmı kuvvetlendirmeli, ilmi yaymaya devam etmeli, sultanlarla görüşmekten, onların dünyâsından uzaklaşmalı, Allahü teâlânın verdiği rızka kanâat ederek, vakıf malından kaçınmalı, Allahü teâlânın verdiğinden fazlasını istememeli, insanların elinde olana göz dikmemeli, o, mal için alçalmamalı, kendi ilmi ile ucba kapılmamalı, hâllerini murâkabe ve a’zâlarını muhafaza etmeli, sözünde sâdık, işinde dürüst, hükmünde âdil olmalı, doğru söze kulak vermeli, yumuşaklıkla ve insaf ile cevap vermeli, bir sınıfa meyl ederek diğer sınıfı terk etmemeli, insanlara nasihat etmeli, onları Allahü teâlâya itaate da’vet etmeli, onlara iyiliği emredip, kötülükten sakındırmalı, aralarında doğru olarak hüküm vermeli, mazlûma yardım etmelidir. Rüşvet almamalı, ba’zılarından menfaat bekliyerek, yanlış birşeye doğru dememeli ve ba’zılarından da korkarak, doğru birşeyi söylemekten çekinmemelidir. Ba’zıları, yanlış birşeyi söylemesi için kendisini zorlasalar bile, doğruyu söylemekten sakınmamalıdır. Kuvvetli ile zayıf arasında bir hüküm vermesi gerektiğinde, kuvvetlinin tarafına meyletmekten çok sakınıp, adâlet ile hükmetmelidir. Sultâna ve herhangi bir kimseye, fakire ve zengine hüküm verirken eşit davranmalıdır. Zengine ve mevki sahibine bu hâllerinden dolayı boyun eğmemeli, Allahü teâlânın emrine boyun eğmelidir. İnsanlara, dünyalık, mevki ve makamlarına göre değil, o kimsenin Allah indindeki üstünlüğüne göre kıymet vermelidir. Hayır sahiplerini sevmeli, onları daha çok hayırlara teşvik etmelidir. Kendilerinden kötülük meydana gelen kimselerin bu kötülüklerine buğz etmeli, onlara doğru yolu, saadet yolunu göstermelidir. Fitne çıkarmadan, zulme mâni olmaya çalışmalıdır. Kapısını herkese açmalı, kimseyi red etmemelidir. İlim talebesine nasihat vermeli, onlara karşı tevâzu göstermelidir. Onlara ilim öğretirken, sabır ve tahammül göstermeli, onları ilme teşvik etmelidir. Kendilerine şefkatle muâmelede bulunarak, imkânları nisbetinde kendilerine ihsânda bulunmalıdır. İnsanlara ilim öğretmesi, sırf Allah rızâsı için olmalı, şöhret için, mevki ve makam ele geçirmek için çalışmamalıdır. İlmin yayılması, âlimlerin çoğalması, câhillerin azalması, İslâmın kuvvet bulması, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetinin yerine getirilmesi, helâl ve haram olan şeylerin ayrılarak belli olması için gayret etmelidir.

Allahü teâlâ, ilimleri ile âmil olan âlimlere, âhırette çok savap vereceğini va’d etti.

Fakîh Ebü’l-Leys-i Semerkandî (radıyallahü anh) buyurdu ki; “Hakîki ilim sahiplerinde şu on haslet bulunur. Haşyet (Allah korkusu), nasihat, şefkat, tahammül, sabır, hilm, tevâzu, insanların malından uzak olmak (insanların malında gözü olmamak), Allahü teâlânın kitabını çok okumak ve az hicab (bu da kapısının herkese açık olması demektir). Allahü teâlâ bizi, ilmi ile hâlis amel işleyip, sabır ve tevekkül edenlerden eylesin. Âmin.”

Biliniz ki, mükellef olan kimseye ilk ve birinci lâzım olan şey; Allahü teâlâya inanmaktır, bilmektir. Zira yaratan, şekil ve rızık veren O’dur. Nitekim Allahü teâlâ, Mü’min sûresi altmısdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki; “Allahü teâlâ sizi tasvir etti (şekillendirdi) ve şekillerinizi güzel kıldı. Sizi, helâl, leziz ve temiz yiyeceklerle rızıklandırdı. İşte (şekil veren ve rızkı yaratan) Rabbiniz Allahü teâlâdır.” Allahü teâlâyı, kendisini tavsif ettiği, bildirdiği gibi bilmek lâzımdır. Allahü teâlâ, İhlâs sûresinde meâlen buyuruyor ki, “(Yâ Muhammed (aleyhisselâm)! Sana Allahü teâlâdan suâl edenlere)’de ki, Allahü teâlâ birdir. (Şeriki ve nazîri yoktur.) Allahü teâlâ Samed’dir. (Herşey O’na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Büyüklük O’nda nihâyet bulmuştur. Bütün sıfatlarında kâmildir. Dâim ve bâkidir. Her ayıbdan münezzehdir.) O, doğurmadı ve doğrulmadı. (Ana ve baba olmadı. Kimseden doğmadı.) Hiçbir şey O’na yakın ve denk olmadı.”

> Nisa sûresi 171. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki, “Allahü teâlâ ancak bizzat ilâh ve ehaddir (Birdir). Çocuğu olmaktan münezzehtir.”

Şûra sûresinin onbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki; “... O’nun benzeri (misli dengi) yoktur...”

Mükellef olan kimse Allahü teâlâya îmândan sonra, Allahü teâlânın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhıret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allahü teâlâdan geldiğine inanmalı, peygamberler arasında fark gözetmemeli, hepsinin Allahü teâlânın peygamberi olduğunu kabûl edip inanmalıdır. Mükellef olan kimse bunları yaparsa, onun müslüman olduğuna hükmedilir. Bundan sonra lâzım oldukça, sırası geldikçe, ibâdet bilgilerini öğrenmek ve yapmak gelir, îmân bilgilerini öğrendikten sonra, kendisine lâzım olan ibâdet bilgilerini öğrenmek ve bunlara uygun amel etmek elbette lâzımdır. Allahü teâlâ, Zâriyât sûresi 56. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: “Ben, insanları ve cinleri, ancak bana ibâdet etsinler (ve beni bilsinler) diye yarattım.”

Cebrâil aleyhisselâm, Resûlullaha (aleyhisselâm), “İslâm nedir?” diye suâl ettiğinde, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “İslâm, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in (aleyhisselâm) Allahü teâlânın resûlü olduğuna şehâdet etmen, (kat’î olarak, görmüş gibi inanman, günde beş defa) vakti gelince namaz kılman, malının zekâtını vermen, Ramazân-ı şerîf ayında (her gün) oruç tutman ve gücün yetiyorsa, ömründe bir kere hac etmendir (Kâ’be-i muazzamayı ziyâret ve tavaf etmendir).”

Allahü teâlâya îmândan sonra, dîn-i İslâmda en mühim emir, birinci vazîfe; namaz kılmaktır. Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Namaz dinin direğidir. Kim namazı kılarsa, dînini ikâme etmiş olur. Kim namazı kılmazsa, dînini yıkmış olur.”

Misvak bahsinde buyuruyor ki: “Misvak husûsunda, Resûlullah efendimizden birçok hadîs-i şerîfler nakledilmiştir. Hadîs-i şerîflerde meâlen buyuruldu ki: “Misvak ağız için temizliktir. Ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmağa sebebtir.”

“Oruçluya helâl olan şeylerin en hayırlısı, misvaktır.”

“Şayet ümmetime zor gelmiyeceğini bilseydim, her namaz için misvak kullanmalarını emrederdim.”

“Kur’ânın yollarını misvak ile temizleyiniz.”

“Abdest imânın, misvak da abdestin yarısıdır.”

“Kişinin misvak ile kıldığı iki rek’at namaz, misvâksız kıldığı yetmiş rek’at namazdan daha efdaldır.”

“Misvak kullanınız. Zira misvak kullanmakta on fâide vardır. Ağız kokusunu ve kirini temizler. Rabbin rızâsına kavuşturur. Melekleri ferahlandırır. Gözleri cilâlandırır. Dişleri parlatır. Diş etlerini kuvvetlendirir. Yemeği hazmettirir. Balgamı söker. Namazın sevâbını katkat arttırır. Kur’ânın yolu olan ağzı temizleyip, ağız kokusunu güzelleştirir.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ali’ ye; “Yâ Ali! Misvak kullan! Zira misvakta, din ve beden için yirmidört fâide vardır” buyurdu.

Kul, Allah rızâsı için misvak kullanmalı, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetini yerine getirmelidir. Bu işe riya, gösteriş, menfaat karıştırmamalıdır.

Ağzını misvak ile zâhiren temizlediği gibi, gıybet, yalan, dedikodu, söğmek, yalan yere yemîn etmek, iftira, haram yemek, yalancı şahitlik yapmak, fazla konuşmak gibi durumlardan koruyarak, ma’nevî bakımdan da temizlenmelidir. Misvak kullanmak, dünyâda birçok fâideye sebeb olduğu gibi, âhırette de yüksek derecelere kavuşmaya vesiledir. Allahü teâlâdan yardım ister, dünyâ ve âhırette selâmet üzere bulundurmasını niyaz ederiz.”

Abdestin fazileti hakkında buyuruyor ki; “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Müslüman abdest alınca, günahları; kulağından, gözünden, elinden ve ayağından çıkar. Oturunca mağfiret olunmuş olarak oturur.”

“Sizden birisi abdest almaya Başlayıp, ağza ve burna su verdiğinde, su çıktığı zaman, su ile beraber hatâları da (günahları da) ağzından ve burnundan dökülür. Yüzünü, Allahü teâlânın emrettiği şekilde yıkadığı zaman, hatâları su ile beraber yüzünden dökülür. Kollarını, dirseklerle beraber Allahü teâlânın emrettiği şekilde yıkadığı zaman, su ile beraber günahları da elinden ve parmaklarının etrâfından dökülür. Sonra Allahü teâlâya hamdü senada bulunup, kalkar iki rek’at namaz kılarsa, günahlarının hepsi çıkar ve sanki anasından doğduğu gibi tertemiz olur.”

Abdestin böyle faziletleri olduğuna göre kulun, ta’zim, hürmet ve ihlâs ile abdest alması ve devamlı olarak abdestli bulunması gerekir. Bu abdestle, sâdece, Rabbine ibâdet etmeyi, O’nun huzûrunda abdestli olarak O’na münâcaatta bulunmayı niyet etmelidir. En iyi şekilde tahâretlenmeli, bütün edeblerine riâyet ederek, yasaklardan kaçınarak, mekrûh ve bid’atlerden sakınarak abdest almalı ve hep abdestli bulunmalıdır. Kul devamlı abdestli olursa, namaza karşı tembellikte bulunmaz. Namaz için câmiye gidip, cemâatle namazını kılar. Allahü teâlânın hıfzında, korunmasında olur. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Abdest mü’minin silâhıdır. Abdest ile bedeni temizlediği gibi, tövbe ile de içini temizlemelidir. Zîrâ Allahü teâlâ, abdesti, bedenin zâhiri için, tövbeyi de bâtın için temizleyici kıldı.” insan, abdest almayı emreden, Mâide sûresinin 6. âyet-i kerîmesiyle zâhirini temizlemeye me’mur olduğu gibi, Tahrîm sûresi 8. âyet-i kerîmesinde bildirilen, “Allahü teâlâya tövbe-i nasûh ile tövbe ediniz!” meâlindeki emri ile de bâtınını temizlemeye me’murdur.”

Namazın fazileti bahsinde buyuruyor ki; “Resûlullah (aleyhisselâm); “Birinin evi önünde nehir olsa, hergün beş kerre bu nehirde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?” diye sordu. “Hayır, yâ Resûlallah” dediler, “İşte beş vakit namazı kılanların da böyle küçük günahları affolur” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte de buyurdu ki; “Mü’min olan kul, namazını eda ederken, o namazın rükû’ ve secdelerini ve diğer rüknlerini iyi ve tamam eylese, o namaz nurlu olur. Melekler o namazı göğe çıkarırlar. O namaz da sahibine hayır duâ edip der ki; “Sen beni muhafaza ettiğin gibi, Allahü teâlâ da seni muhafaza etsin.” Namazı güzel ve tamam kılmazsa, o namaz karanlık olur. Melekler beğenmeyip, o namazı göğe iletmezler. Namaz da, kendini kılana bedduâ edip, “Beni zayi ettiğin gibi Allahü teâlâda seni zayi eylesin” der.”

“Bir kimse kırk gün cemâatle namaz kılar ve bir rek’at bile kaçırmazsa, onun için iki berât yazılır. Birincisi, nifaktan kurtuluş (berâtı), ikincisi de, Cehennemden kurtuluş berâtıdır.”

“Her kim beş vakit namazı cemâatle kılmaya devam ederse, Allahü teâlâ ona beş haslet verir. Ondan geçim darlığını kaldırır. Kabir azâbını ondan kaldırır. Amel defteri sağından verilir. Sırattan şimşek gibi geçer ve Cennete hesapsız girer.”

“Amellerin en efdali, vaktinde kılınan namazdır.”

Namazın faziletleri bu kadar çok olduğuna göre, kul onu vaktinde (Gevşeklik ve tembellik göstermeden, seve seve) kılmalı, rükû’una, secdesine, kırâatine, tesbihlerine, tekbîrlerine, teşehhüdüne ve bütün şartlarına riâyet ederek kılmalı, mekrûhlarından sakınmalıdır. Hazreti Huzeyfe, namaz kılan bir kimseyi gördü. O kimse, rükû’ ve secdeleri tam yapmıyordu. Ona buyurdu ki, “Şayet bu hâl üzere ölürsen, İslâm fıtratı üzerine ölmüş olmazsın” buyurdu. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün; “En büyük hırsız, kendi namazından çalan kimsedir” buyurdu. “Yâ Resûlallah! Bir kimse kendi namazından nasıl çalar?” diye suâl ettiler. “Namazın rükû’unu ve secdelerini tamam yapmamakla” buyurdu.

Namaz kılan kimse, bütün günahlarına tövbe etmeli, kalbini hıkddan, ya’nî kendine nasihat edenleri aşağı görerek nefret etmekten ve ona

düşmanlık beslemekten, hasedden, kibirden, hileden, yalan ve iftiradan, gıybetten, dedikodudan, husûmetten (düşmanlıktan) korumalıdır. Gözlerini harama bakmaktan, mi'desini haram lokmadan, vücûdunu haram giymekten ve ayaklarını Allahü teâlânın râzı olmadığı yerlere gitmekten korumalıdır. Namaz kılarken, zâhiren ve bâtınen Allahü teâlânın huzûrunda ihlâs ile durmalı, kıldığı namazı, en son namazını kılıyormuş gibi düşünerek, en güzel bir şekilde eda etmelidir. Allahü teâlâ Bekâra sûresi, 238. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki; "... Namazı Allahü teâlâya itaatle (O'na itaat edici olduğunuz hâlde) kılınız." Allahü teâlâ, namazda huşû' gösterenleri, namazlarını huşû' ile kılanları övüyor ve Mü'minûn sûresi 2. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Onlar, namazlarında, Allahü teâlâdan korkarak ve O'na tevâzu ederek namazlarını kılarlar" buyuruyor. Namaz kılan kimse, Allahü teâlânın huzûrunda durduğunu, O'nun gizli ve açık herşeyi bildiğini, O'na hiçbir şeyin gizli olamıyacağını, doğruluğu, nifakı, hakîkati, mecazı bildiğini düşünmeli, O'ndan gâfil olmamalıdır.

Hasen bin Ali (radıyallahü anh), namaz için abdest almaya hazırlandığı zaman, rengi değişirdi. Sebebi sorulduğunda, "Allahü teâlânın huzûrunda (namaza) duracağım. Onun için böyle oluyorum" buyururdu. Mescidin kapısına geldiğinde de başını kaldırır ve "İlâhî! Ben senin kulunum. Senin kapına geldim. Ey ihsân sahibi! Günahkâr olarak geldim. Sen ihsân sahibi, ben ise günahkârım. Sen bizim iyi olanlarımıza, kötü olanlarımızın kabahatlerini hoş görmesini ve düzeltmesini emrettin. Sen ihsân sahibisin. Ben ise günahkâr. Ey kerîm olan Rabbim! Senin indinde güzel olanların hürmetine kabahatlerimi affet!" diye münâcaatta bulunurdu. Bundan sonra mescide girerdi.

Hazreti Ali, namaza duracağı zaman sararır, rengi değişirdi. Sebebi sorulduğunda şöyle anlatırdı; "Allahü teâlâ, Ahzâb suresi 72. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Biz emâneti; göklere, yere ve dağlara arzettik. Onlar o emâneti yerine getiremiyecekleri korkusuyla onu yüklenmekten kaçınarak, kendilerine bu ağır yükün verilmemesini rica ettiler. O emâneti, insan yüklendi..." buyuruyor. Ben yüklendiğim bu emâneti hakkıyla ifâ edebilecek miyim, edemiyecek miyim bilemiyorum. Bu sebeble yüzüm değişiyor."

Büyüklerimizin namazdaki huşû'ları çok fazla idi. Bu büyüklerden Râbi'a-i Adviyye hazretleri namaz kılarken, üzerinde secde ettiği hasırdan bir parça gözüne batmıştı. Fakat o, namaz bitinceye kadar gözüne saplanan parçayı hissetmedi.

Zühd sahibi olan Hâtim-i Tâî hazretleri, birgün Isâm bin Yûsuf'un yanına vardı. Isâm; "Yâ Hatim! Güzel bir namazı nasıl kılıyorsun?" diye suâl etti. Hatim (radıyallahü anh) cevâbında şöyle anlattı: "Namaz vakti yaklaşınca, güzel bir abdest alırım. Sonra namaz kılacağım yerde, tam bir sükûnet ve itminan ile otururum. Kâ'be-i muazzamayı iki kaşım arasına ve makâm-ı İbrâhim'i göğsüm hizasına getiririm. Allahü teâlânın kalblerdekini bildiğini düşünürüm. Yine düşünürüm ki, ayağımın altında sırat köprüsü, sağımda Cennet, solumda Cehennem ve arkamda can alıcı melek Azrail aleyhisselâm duruyor ve ben, en son namazımı kılıyorum. Namaz vakti girince, kalkıp niyet ederim. Güzel bir tekbîr alıp, tefekkür ile, kırâat ederim. Tevâzu ile rükû', tazarru' (yalvarma ve yakarma hâli ile) secde ederim. Son olarak oturup, Allahü teâlânın rahmetini düşünerek teşehhüd okurum. İhlâs ile ve sünnete uygun olarak selâm veririm. Namazım kabûl oldu mu, olmadı mı diye ümit ve korku arasında kalkarım." Bunun üzerine Isâm bin Yûsuf (radıyallahü anh), otuz senedir namaz kılıyorum, bir defa senin kıldığın huşû' ve ihlâs ile namaz kılamadım" dedi ve çok ağladı."

Zekât vermenin fazileti hakkında buyuruyor ki; "Mü'minûn sûresi, 4. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Onlar (gerçek mü'minler) mallarından üzerlerine farz olan zekâtı eda ederler." Aynı sûrenin onbirinci âyet-i kerîmesinde de meâlen buyuruldu ki: "Onlar Firdevs Cennetine vâris olurlar ve orada ebedî kalırlar." Me'âric sûresi 35. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Bunlar, Cennetlerde (hesapsız) ni'metler ile ikram olunmuşlardır."

Bekâra sûresi 261. âyet-i kerîmesinde buyuruldu ki: “Mallarını Allah yolunda infâk edenlerin (harcayanların) hâli, her başağa yüz daneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir. Allahü teâlâ, dilediği kimseye daha kat kat verir (ki miktarını O’ndan başka kimse bilmez). Allahü teâlânın fadlı ve ihsânı çok geniştir. O, herşeyi bilicidir.”

Yine Bekâra sûresi 274. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Allahü teâlânın yolunda gece ve gündüz, gizli ve aşikâr mallarını infâk ederler (sarfederler). Onların ecirleri (mükâfatları), Rableri katında hazırdır. Onlar için gelecekte bir korku yoktur ve onlar, geçmişte ve gelecekte mahzûn olmazlar.”

Yine Bekâra sûresi 276. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, faiz ile elde edilenleri yok eder. İzlerini bile bırakmaz. Zekâtları verilen malları arttırır.”

Sebe sûresi 39. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Her neyi hayra harcarsanız, Allah onun arkasından (dünyâ ve âhırette) karşılığını verir...”

Hadîs-i şerîflerde de buyuruldu ki: “Her gün iki melek, Allahü teâlâya nidâ ederek; “Yâ Rabbî! Malını infâk edenin, infâk ettiği malının yerine yenisini koy (daha fazlasını ihsân eyle). (Malını infâk etmeyip, sımsıkı) tutanların ise, malını telef eyle!” derler.”

“Sadaka, Rabbin gadabını söndürür.”

“Bir hurma parçası ile de olsa, (sadaka vererek) Cehennemden korununuz.”

“Gece ve gündüz sadaka veren kimseyi, Allahü teâlâ, yılan sokması sebebiyle ölmekten veya evin yıkılması sebebiyle ansızın ölmekten muhafaza eder.”

Sadakanın, sahibini 70 çeşit kötülükten koruyacağı bildirilmiştir.

Zekât ve sadakanın faziletleri bu kadar çok olduğuna göre, kul, gücü yettiği kadar, az olsun, çok olsun, farz olsun, nafile olsun sadaka vermelidir. Zekat ve sadakayı verirken, en lâyık olana vermeye gayret etmelidir. Allahü teâlâ, Tevbe sûresi 34. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Malı, parayı biriktirip, zekâtını müslüman fakirlerine vermeyenlere çok acı azâb müjdele!” buyuruyor. Bu azâbı, bundan sonraki âyet-i kerîme şöyle bildiriyor: “Zekâtı verilmiyen mallar, paralar, Cehennem ateşinde kızdırılıp, sahiblerinin alınlarına, böğürlerine, sırtlarına mühür basar gibi basdırılacaktır.”

Âl-i İmrân sûresi, 180. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruluyor ki: “Allahü teâlânın fadl ve kereminden verdiği şeyi, Allah yolunda emrolunan şekilde infak etmeyip cimrilik edenler, zannetmesinler ki, o cimrilik kendilerine hayırlıdır. Bilakis onlar için şerdir. O cimrilik ettikleri mal, kıyâmet günü boyunlarına ateşten halka olur.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, bir kimseye mal verir de, o da zekâtını eda etmezse, kıyâmet günü malı kendisi için, çok zehirli bir yılan sûretine dönecektir. Bu yılanın iki gözü üstünde, iki siyah nokta vardır. O kimsenin, boynuna dolanarak onu her iki çene kemiğinden yakalayacaktır. Sonra, “Ben senin malınım, ben senin hazînenim” diyecektir.”

“Malının zekâtını vermiyen kimse, bütün malını helak etmiş olur.”

Eski âlimler yazmış ki, beş şeyi yapmıyan, beş şeyden mahrûm olur:

1. Malının zekâtını vermeyen, malının hayrını görmez.

2. Uşrunu vermeyenin, tarlasında, kazancında bereket kalmaz.

3. Sadaka vermeyenin, vücûdunda sıhhat kalmaz.

4. Duâ etmeyen arzusuna kavuşamaz.

5. Namaz vakti gelince, kılmak istemeyen, son nefeste Kelime-i şehâdet getiremez.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, kul, sadaka vermeye rağbet etmelidir. Zira sadaka, malı temizler. Onu çoğaltır ve korur. Sadaka vermede, ni'meti verene şükür, rızıkta genişlik, ömürde bereket, akrabaya iyilik, şeytana muhalefet vardır. Sadaka, Allahü teâlânın rızâsını, meleklerin muhabbetini kazandırır, insanların gönüllerine sevinci yerleştirir. Bedeninden hastalık ve belâları, malından âfeti giderir. Günahları ve malı temizler. Allahü teâlâ Tevbe sûresi 103. âyet-i kerîmesinde meâlen buyurdu ki: "Onların mallarından bir zekât al ki, onunla onları, (günahlardan, mala muhabbetten) temize çıkarmış olasın ve onunla mallarına bereket vermiş olasın..."

Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki; "Suyun ateşi söndürdüğü gibi, sadaka da hatâları söndürür."

Sadaka, Allah rızâsı için ve başa kakmadan olmalıdır. Böyle olan sadaka sevâba ulaştırır ve fayda verir. Bekâra sûresi 264. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle ibtâl etmeyin (boşa çıkarmayın)."

Sadaka, helâl maldan olmalıdır. Zulüm, gasb, hırsızlık, hainlik ve rüşvet gibi yollardan ele geçen mallardan sadaka olmaz. Bekâra sûresi 267. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Ey îmân edenler! Kazancınızın tayyib ve helâl olanından infakta bulunun (sadaka ve zekât verin)." Allahü teâlâ, maldan infâk edenlerden eylesin. Amin!"

Ramazân-ı şerîfin faziletini anlatırken buyuruyor ki; "Bir hadîs-i kudsîde meâlen buyuruldu ki; "Âdem oğlunun yapmış olduğu haseneye (iyiliğe), on mislinden yediyüz misline kadar karşılık veririm. Ancak oruç bundan müstesnadır. Oruç benim içindir. Onun karşılığını ben veririm. Zira kulum, benim için yemesini ve içmesini terk etmiştir. Oruç kalkandır. Oruçlu için iki ferahlık vardır. Birisi iftar ettiğinde, diğeri de kıyâmet günü Rabbine kavuştuğu andadır."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları aff olur."

"Cennetin, Reyyan adında bir kapısı vardır. Buradan ancak oruç tutanlar girecektir."

"Cennet, seneden seneye Ramazân-ı şerîfin gelmesi ile süslenir. Ramazanın ilk gecesi olunca, Arş'ın altından Mesire isminde bir rüzgar eser. Cennet ağaçlarının yapraklarını bir birine vurur. Cennet kapısının halkalarını sallar. Bunlardan hiçbir zaman, hiçbir kimsenin duymadığı çok güzel sesler duyulur. Cennet hûrîleri köşklere çıkarlar. Burçlar arasında dururlar. Sonra, "Allahü teâlâdan, bizi istiyecek kimse yok mudur?" derler. Sonra (Cennet meleklerinin reîsi olan Rıdvan'a) "Ey Rıdvan! Bu hangi gecedir!" derler. Rıdvan, "Evet, bu gece Ramazân-ı şerîfin ilk gecesidir ki, Allahü teâlâ Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruç tutanlar için Cennet kapılarını bu gece açar" der. Allahü teâlâ da, "Ey Rıdvan! Cennet kapılarını aç! Ey Mâlik! (Cehennem meleklerinin reîsi) Cehennem kapılarını, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden oruç tutanlara kapa! Ey Cebrâil! Yeryüzüne in! Şeytanları bağla, zincire vur, denizlere sür. Habîbimin ümmetinin oruçlarını bozmasınlar" buyurur ve bir münâdînin, Ramazân-ı şerîfin her gecesinde; "İsteyen yok mudur? Vereyim. Mağfiret dileyen yok mu? Mağfiret edeyim. Töbe eden yok mu? Tövbesini kabûl edeyim" diye nidâ etmesini emir buyurur."

"Her kim Ramazan orucunu tutar. Haramdan ve iftiradan kaçınırsa, Allahü teâlâ ondan râzı olur ve ona Cennetleri vâcib kılar."

Oruç için böyle faziletler ve oruçlular için böyle yüksek mertebeler bildirildiğine göre; kul, Ramazân-ı şerîfin gelmesi ile ferahlanmalı ve onu ganîmet bilmelidir. Bu aya ta'zim ve hürmette

bulunmalıdır. Ramazan ayını oruçla, sadaka ile günahlara tövbe ile, amellerde ihlâs ile geçirmelidir. Kullara zulmetmekten kaçınmalı, yalandan, gıybetten, dedikodudan, iftiradan, harama bakmaktan, şarkı, türkü dinlemekten uzaklaşmalıdır. Mi'desini, haram ve şüpheli yemekten, kalbini hasedden, hıkddan, kin ve düşmanlıktan, sâir uzuvlarını hatâlardan korumalı, bütün a'zâları ile oruç tutmalıdır. Tâat ve hasenata devam etmeli, hayırlı işler yapmaya koşmalıdır. Kişi bunlara riâyet ederek orucunu tutunca, "Oruç tutan çok kimse vardır ki, onların orucu, yalnız açlık ve susuzluk çekmek olur" hadîs-i şerîfinde bildirilen kimselerden olmaz.

Oruç tutan kimse, aile efradına nafakasını bol bol verir. Emri altındakilere yumuşak davranır. Helâlden kazanır. Alış-verişte insanların haklarını gözetir, ölçüsünü, tartısını doğru tartar, insanların arasını bulur. Dargınları barıştırır. Borcu olanlara borçlarını öder. Gücü yetiyorsa, mescidleri ma'mur eder. Çok namaz kılar, sadaka verir. Çok hayır ve hasenatta bulunur. Malında, Allahü teâlânın başkaları için hak kılmış olduğu şeyleri, hak sahiplerine verir. Akrabasına ziyârette bulunur. Bu ayda yapılan iyiliklere kat kat sevâb verildiğini (ve bu ayda ibâdet ve iyi iş yapabilenlere, bütün sene bu işleri yapmak nasîb olacağını) bildiği için, daha çok ibâdet ve tâat yapmaya ve daha çok iyilik ve ihsânda bulunmaya bilhassa gayret eder. Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde buyurdu ki; "Ramazan ayında verilen bir sadaka, başka aylarda verilen bin sadakadan daha hayırlıdır."

Oruç tutan kimse, lâyık-ı veçhile oruç tutamadığını ve dolayısıyle orucunun kabûl edilmeyeceğinden korkmalı, fakat, Allahü teâlânın lütfu ile merhameti ile kabûl edeceğini de ümîd etmelidir. Huşû' ile, Allahü teâlânın rızâsı için, âhıret ni'metlerine kavuşmak için amel etmeli, helâlinden kazandığı temiz rızık ile iftar etmelidir. Yukarıda bildirilen şekilde oruç tutarsa, işte o zaman Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) haber verdiği kimselerden olur.

> Resûlullah efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Kim Ramazân-ı şerîfe yetişir, hürmetini bilir, gündüzünde oruçlu, gecesinde kâim (geceleri ibâdet yapan) olur, malının zekâtını verirse,

Ramazan çıktığında, o kimsenin üzerinde, Allahü teâlânın onu hesaba çekeceği hiçbir günah kalmaz. Allahü teâlâ onu elbette, elbette, elbette mağfiret eder."

Ramazan ayının hukukuna hakkıyla riâyet etmekte bizi muvaffak kılmasını, Allahü teâlâdan niyaz ederiz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 156

2) Keşf-üz-zünûn sh. 932, 1802, 1838

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 284

4) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 40

5) El-Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 120

6) Mukaddimet-ül-Gazneviyye